

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של

הגאון הינוקא רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

פרשת ויקרא גליון 127

מהו רצון הפנימי האמיתי של כל אחד מישראל

יְקַרֵּב אֹתוֹ לְרִצְוֹנוֹ לְפָנַי ה' (א, ג). פירש"י, שמתכוונת 'קריב אותו' אנו למדים ש'כופין' את מי שהתחייב בקרבן, להקריב את הקרבן לפני ה', ובכל זאת צריך הדבר להיות 'לרצונו' של המקריב את קרבנו, היינו שכופין אותו עד שיאמר 'רוצה אני'.

ומקור הדברים מתורת כהנים (פרשה ג, אות טו). וכן הוא במשנה ערכין (ה), ושמ אמרו שכן הוא לגיטי נשים¹, שצריך לגרש האשה לרצון הבעל, ואם פסקו בית דין שמחוייב הבעל לגרש את אשתו והוא אינו רוצה לגרשה, כופין אותו עד שיאמר 'רוצה אני'. וכך באר זאת הרמב"ם (גירושין ב, כ): שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה, לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר 'רוצה אני', כבר גרש לרצונו.

ופירש האלשיך (שמות יט, כה) שלכך כאשר קבלו ישראל את התורה בהר סיני, כפה עליהם הקב"ה את ההר כנגיית (שבת פח ע"א), כי באמת טבע כל אחד מישראל וטוהר נפשו הוא לקיים את מצוות ה', ומה שממאן יצרו, הוא סיבה לתקוף אותו כאריה הרובץ עליו ומונעו מקיום רצונו, וכאשר מכין את יצרו והוסר הייצר המעכב, שב הוא לטבעו האמיתי ומתגלה טוהר לבו שהוא ברצון גמור, ולכך הוא אומר 'רוצה אני'.

מה רמוז בכך שעולה מכפרת על הרהור הלב

וביאר החיד"א בדברים אחדים (דרוש טז), שלכך נרמז הענין בפרשת העולה, כי העולה מכפרת על הרהור הלב כמובא בירושלמי יומא (פ"ח ה"ז) ושבועות (פ"א ה"ו) ובויקרא רבה (א, ג), ולכך דווקא בפרשתה נרמז ענין הרצון האמיתי הטמון בלבב כל אחד מישראל, כי קדושת ישראל טמונה בשורש מחשבתם, כי פנימיות מחשבתם האמיתית של ישראל היא רק לעשות רצון קונם, שכן ירושה היא להם מהאבות הקדושים שהיתה מחשבתם דבוקה תדיר בקב"ה, ומפני כך אין שורש המחשבה נפגמת לעולם, ולכך אמרו במסכת קידושין (דף לט ע"ב) שאין הקב"ה מצרף לישראל את המחשבה הרעה למעשה (אבל באומות העולם מצרף הקב"ה מחשבה רעה למעשה, כמו שכתבו שם התוספות), ומה שלפעמים סרים ישראל מדרך ה', אין זאת אלא מפני שהייצר מעכב, אמנם כאשר כופין את הייצר ומתישים כוחו, מקבלים על עצמן ישראל בלב שלם את עול מלכותו יתברך.

וזהו שדרש רבי מאיר במסכת קידושין (דף לו ע"ב) על הפסוק "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים יד, א), שגם כאשר אין ישראל עושים מעשי בנים, קרויים הם בנים. כי הבנים נמשכים מפנימיות המחשבה, שזהו שורש קדושת ישראל כאמור, ולכך לא שייך בזה קלקול לעולם, ובין כך ובין כך קרויים בנים.

מדוע לא הגנו הקרבנות שלא יחרב המקדש

וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (א, ד). אמר רבי אמי במסכת מגילה (דף לא ע"ב) שהבטיח הקב"ה לאברהם במעמד ברית בין הבתרים, שבזכות הקרבנות

תהיה תקומה לישראל לנצח, ולא יִקְלוּ בעוונותיהם. ואמר לו הקב"ה, שאף בזמן שאין בית המקדש קיים, כבר סידרתי להם סדר קרבנות, וכל זמן שהם קוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים הם לפני קרבן, ומוחל אני על כל עונותיהם².

והנה מובא במסכת סוטה³ (דף מט ע"ב), שכל עוד היו עוסקים בעבודת הקרבנות במקדש, לא שלטה יד היוונים להחריבו, עד שגילה זקן אחד ליוונים סוד זה, וביטלו היוונים את עבודת הקרבנות ושלטה ידם במקדש. אמנם בבית ראשון היתה העבודה מתקיימת במקדש עד לחורבנו, ובכל זאת שלטה בו יד זרים, וביאר בספר כתנות אור לבעל הפנים מאירות (כפ' האזינו) שהוא מפני שאין כפרת הקרבנות תלויה אלא כאשר עושים תשובה ומתוודים כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה א, א), ומפני שלא התוודו על חטאתיהם כמובא בילקוט שמעוני (ירמיה רמז רסח). באו לידי החורבן, כי לא הגנה עליהם עבודת הקרבנות.

ולכך אין נגאלים ישראל אלא בתשובה כמובא במסכת סנהדרין (דף צו ע"ב), וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה ז, ה) בזו הלשון: כל הנביאים כולן ציזו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין, שנאמר (דברים ל, א-ג) "והיה כי יבוא עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו'". כי מתוך הווידי והתשובה, מעוררים את זכות הקרבנות להגן על ישראל, וסרה יד זרים מלשלוט על ישראל.

כיצד נזכה לעיקר דרך התשובה בעסק הקרבנות

אמנם אין עם הארץ חסיד (אבות ב, ה), כי עיקר התשובה הוא על ידי עסק התורה הקדושה, וכמו שאמרו במסכת שבת (דף לא ע"ב) שמי שהוא ירא חטא בוודאי שזכה למעלת התורה. וזהו שמובא בספר דרך ישראל⁴ (שער הקרבן, לט ע"ב) מדרש פליאה: שאלו תלמידיו של רבי יוסי בן קסמא, אימתי בן דוד בא, אמר להם, "זאת תורת העולה". ובאר הדרך ישרה, שהיתה שאלתם, באיזו זכות בן דוד בא, אחר שבזמן הזה אין לנו לא מקדש ולא קרבנות שיעמדו בעדינו לכפר עוונותינו, ולזה השיב רמזו להם "זאת תורת העולה", שבזכות עסק התורה העולה היא למעלה מכל הקרבנות, נזכה לגאולתנו ופדות נפשינו.

ובאר בספר קדושת יום טוב (פ' צו, עז ע"א), שיש כמה דברים שאין מועלת להם התשובה, כמובא במסכת יומא (דף פו ע"א) שישנם ארבעה חילוקי כפרה, ומהם אשר תשובתם קשה מאד, וכגון עוון חילול השם שאינו מתכפר אלא במיתה. אמנם מבואר בזהר במדבר (דף קא ע"א) שכאשר מוסר אדם נפשו למיתה נחשב לו הדבר כאילו בא לכך בפועל ממש, ומתכפר לו העוון התלוי במיתה. וזהו על ידי עסק התורה כראוי, שנחשב הדבר כאילו מוסר נפשו ממש על קדושת שמו יתברך. ולכך סידר לנו הקב"ה את סדר הקרבנות לכפר על עוונותינו גם כאשר אין בית המקדש קיים, כי מצוות הקרבנות תלויה בווידי ובתשובה כאמור, ולכך לא תמיד תועיל זכותה לעמוד בעדינו, ומה עוד שהיא תלויה בתנאיה וזמן מצוותה, ואין כוחה וזכותה מגינה בכל עת, וכמו שאמרו במסכת סוטה (דף כא ע"א) שלפעמים תוכל עבירה להתגבר ולכבות את אור המצוה, אמנם מעלת התורה עולה על הכל, שהיא מגינה על האדם בין כאשר עוסק בה ובין כאשר אינו עוסק בה, ואין שום דבר יכול לכבות את אורה (כמובא במסכת סוטה שם), ולכך על ידי עסק התורה נזכה לשוב ולעמוד לפני בוראינו מתוך תשובה ויראת חטא כראוי, ונוכל לפייס את הבורא שישוב לגאלינו ברחמים כימי קדם.

1 וכן הוא בכל מצוות עשה, כמובא במסכת כתובות (דף פו ע"א).

2 וכ"ה במנחות (דף קי ע"א), ובתנחומא (צו יד), ובויקרא רבה (א, ג), ובוהר ויקרא במדרש הנעלם (דף ק ע"א), ועוד.

3 וכ"ה במסכת בבא קמא (דף פב ע"ב), ובמסכת מנחות (דף סד ע"ב).

4 לרבי ראובן בן אברהם מחכמי יוון הקדומים, תלמיד רבי דוד פארוז בעל המכתם לדוד זיע"א.

ואלה יעמדו על הברכה

לרפואה שלימה ישועת והצלחת
פבל נסים בן מרינה, שמואל איזיק בן חיה, משה מאיר בן שרה
לזש"ק נעמי בת אסתר קארן וישראל מאיר בן שרה אהובה

לעילוי נשמת
ראו דור דרור בן רונית

"בני בכורי ישראל" (שמות ד, כב)

משיעור יום ה' תזריע תשע"א

מבית המקדש היה מאיר בישראל אמונה במדרגת שמיעה וראיה

והנה אור הפנים היה שורה בבית המקדש, כמ"ש (שמות לד, כד) "לראות את פני ה' אלהיך", כי בבית המקדש היה משיג האדם את הכרת אמיתות מציאות ה' בשלימות כפי מדרגתו, ומבית המקדש היה נמשך אור פניו יתברך לכל העולם. אמנם שלימות הכרה זו אינה אלא בבית המקדש, וכל התגלות של אור הפנים במקום אחר מלבד בית ה', אינו באותה המדרגה כבבית המקדש, וההפרש ביניהם הוא כהפרש בין השמיעה לראיה, שבבית המקדש היה הדבר כמו שרואים בעינים את אמיתת מציאותו יתברך, והתגלות אור הפנים בכל העולם הוא כשמיעה, כאדם השומע את חברו אך אינו רואהו.

והורבן בית המקדש הוא כנגד מה שנאמר (דברים לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", כי הם ב' הסתרות, הסתרה אחת היא גילוי אור הפנים בבית ה', וכיום במקום המקדש אין לגילוי אור הפנים שבמדרגת הראיה, ולכן גם בשאר מקומות העולם אין מתפשט אור הפנים במדרגת השמיעה. וזהו מה שנראים בני העולם כחרשים וטומים מהידיעה מאמיתת מציאות ה' השגחתו ומלכותו, כי נתבטל מהם השגה שהיא כנגד הנשמה, היינו השגת השמיעה והראיה.

והנה נודע שהם ד' יסודות, ארמ"ע (א-ש, רוח, מים, עפר), והידיעה מה' ב"ה שהיא כנגד הראיה היא כנגד ה'מים', ומדרגת השמיעה היא כנגד ה'אש', והידיעה מגדולת ה' בסוד הראיה והמים הוא כנגד סודות התורה שאין יכולים לכותבם כלל (ונרמזים באות ה' שהיא נקודה גולמית ועדיין לא באה לידי צורה), אלא שהם סודות התורה שיכולים להאיר בדעתם של ישראל, שכפי שזוכה האדם כן מאיר בו ניצנוץ מאלו סודות התורה.

וסודות אלו מאירים תחילה בליבו ודעתו אף שאינו יודע שנמשכים הם מהתורה, כי הם ה'מים' חיים הנוזלים מ'לבנון', שהוא בית המקדש (וימא לט ע"ב), בכדי לקיים ולהחיות את הנפשות מבאר ה'מים' החיים, כמ"ש (זכריה יד, ח) "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים", בכדי לעוררם לשוב אל התורה ואל מקורם ושלא יפרדו משרשם. אמנם מתוך כך זוכה לשוב לדרך ה' כראוי ובא לידי השגת התורה באופן שתהיה מושגת בדעתו, שזוהו כנגד יסוד ה'אש', כמ"ש (דברים לג, ב) "מימינו אש דת למו", היינו שמצד ימין שהם ה'מים', יבוא להשגת התורה בדעתו שהיא כנגד ה'אש'.

וכך כאשר בא האדם לבית ה', היה מאיר בו אור התורה ומעוררו לשוב אל השי"ת, וזהו כנגד הראיה, כי הוא היה חושק בה' ב"ה כמו שרואה את הדבר הנחשק בעיניו, והוא נקרא אור הפנים במדרגת ראיה כאמור. וכאשר שב אל ביתו, היה מתפשט אצלו האור מבית המקדש עד מקומו במדרגת שמיעה, שהיא כנגד האש והשגת התורה בדעתו, והיו נפתחים מעיינות החכמה בעסק התורה, והיה יכול להשיג מקדושת התורה ודרך ה'.

מיום החורבן תלוי הכל במדרגת החוטם והתפילה

ומיום החורבן נסתלק אור הפנים כמ"ש (דברים לב, כ) "אסתירה פני מהם", ולכן אין אור התורה מתפשט להאיר בכל העולם, ומיום זה אין לנו את ההשגה האמיתית בתורה באופן שרצה ה' ב"ה שיהיה לה גילוי בעולם, ונסתמו מעיינות החכמה, כמ"ש (ישעיה כט, יד) "ואבדה חכמת חכמיו".

והתגלות אור הפנים הוא כנגד התגלות הנשמה, לכך כאשר מסתלק האדם פניו מוריקות כמובא במסכת ע"ז (דף כ ע"ב), מפני שסר ממנו כל אור מהנשמה שהאירה על פניו. כי הנשמה היא אור הפנימי של כל דבר, וכאשר נסתלק אור הפנים, אין הברואים מחשיבים את אור הפנימיות, ולכן אין דעת ועיני העולם נשואות אלא אל החיצוניות שבכל דבר, ואינם מתבוננים ומייקרים את הפנימיות שבכל דבר, ומזה נעשה כל הריחוק.

ולכן הדבר הקרוב ביותר ליהיה לנו ישראל עם קרובו, בכדי שעל ידו יהיה לנו את הקרבה לאור הפנים והידיעה מאמיתת מציאותו וטובו של ה' ב"ה, ובכדי שתאיר הנשמה על האדם וישיג איזה דבר מאור הפנים, הוא על ידי מדרגת ה'ריח', שהוא על ידי החוטם. ומדרגה זו שהיא כנגד יסוד ה'רוח', היא התפילה, וכמ"ש (ישעיה מה, ט) "ותהילתי אחטם לך", ומדרגה זו יגלה משיח צדקנו, וממנה ישובו הכל למדרגות ה'ראיה' ה'השגה'.

והקרבה לאורו של משיח הוא כפי מה שיתקן האדם בעצמו את פניו, היינו שיזכה לנשמה שתאיר בו. כי הנשמה היא אור הפנימיות כאמור, ולכן היא מאירה את הפנים, וכמ"ש במשה (שמות לד, כט) "כי קרן עור פניו". ובזה זוכה לעשירות, כמ"ש (במדבר ו, כד-כה) "יתברך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך", שהבכרה והעשירות תלויה באור הפנים. והדבר המסלק לאור הפנים הם המידות התלויות בחוטם, שהם מידות הכעס וקוצר הרוח, והמשיב לאור הפנים הוא אריכות אף והריח, והוא סוד הארת שם קנ"א (אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה).

ועיקר ענין העשירות והעניות הוא בכל יום, כי המביט ונושא עיניו למחר הוא ממחוסרי אמנה כמו שאמרו במסכת סוטה (דף מח ע"ב), ולכן תחילת השגת מדרגת החוטם, שהיא ביטול הכעס וקוצר הרוח, הוא על ידי התבוננות זו לזו, ובלא זה לא יוכל להציל עצמו מן הכעס. כי מידת הכעס היא תולדת הגאווה, אמנם לעומת הגאווה שהינה נסתרת מן האדם ואינו מודע לה, שאשר על כן אינו

השמחה והטעם בתורה הוא ע"י תשובה בדרך דחודש תשרי

הנה נודע שהגאות היא שורש כל המידות המגונות המביאות לריחוק מן התורה ודרך ה', וביטול הגאות אינו אלא על ידי תשובה. וב' דרכי תשובה הם, תשובה מיראה ותשובה מאהבה, ובעבודת חודש תשרי זוכים אנו לשוב אליו יתברך מיראה, ובזה מבערים אנו את הרע מן הלב, שהוא תשובה על כל ריחוק הנעשה מחמת הגאות.

כי בכל ריחוק נשתרש בלב רושם כפירה ביסודות התורה והאמונה, ובכדי שישירו האדם מליבו וישיב לעצמו את הזיכרון והיראת שמים שאבדה ממנו כאשר נתרחק מהשי"ת, צריך לדרך התשובה מיראה, שהוא דרך התשובה דחודש תשרי שאנו שבים אליו יתברך מתוך גילוי מידת היראה, וכן הוא בכמה וכמה זמנים בכל יום, כהיודיים והסליחות, תיקון חצות, וכל זמן שמייחדו לתשובה בדרך היראה.

ובזה יכול להאיר בו אור ה', וכמו שאמר הריש מתיבתא בזוהר שלח (בדף קסח ע"א) 'גופא דלא סלקא ביה נהורא דנשמתא, יבטשון ביה', שהמשמעות בזה, שכאשר נעלם ממנו הדבקות ביראת שמים והחיות והשמחה בעבודת ה', הוא מפני שכאשר נתרחק מאור פני ה', נשתרש בו ריחוק אמיתי מיסודות התורה ואמונת ישראל, ועל ידי תשובה מיראה מאיר בו אור ה' ב"ה, ולכן יש לו טעם במצוות ודרך ה'.

התורה מאירה בתוך האדם רק כאשר עושה תשובה גם על הדעות

ובכל זה עדיין אין מאיר בו אור התורה וטעם המצוות אלא בהארה מועטת ובצמצום גדול, ואינו נחשב למוחין דגדלות אלא ביחס לאדם הרחוק מן התורה. כי בעבודת התשובה מיראה מאיר בו אור החכמה, שממנו נולד בו הקרבה לה' מצד היראה וכמ"ש (ירמיה לא, ב) "מרחוק ה' נראה לי", היינו שיש לאדם אמונה ביסודות התורה, ולכן יכול הוא לקבל מרחוק מטעם של תורה ומצוה, ומכך זה נשאר סמוך אל התורה ואינו מתרחק עוד מדרך ה'.

אמנם ביחס למהות אור התורה הנועד להאיר בעוסק בה, היא הארה בצמצום גדול עד שאינו נחשב להארה כלל, וזהו מפני שאין אור התורה אלא כמאיר ומקיף עליו מבחוץ, אבל אינו מאיר בו בתוכו, והוא מפני שאין לו בדעתו השגה אמיתית בידיעת הבורא ופנימיות התורה, כי כל דרך תשובתו אינו אלא על הרחוק מקיום התורה, אמנם לא עשה תשובה על הדעות שהצמיחה הגאות בדעתו.

כי הנה יש דבר שהוא קשה וגרוע יותר מן הגאות שבלב, והיא הגאות שבדעת, כי אמנם בתחילה הגאות היא בלב, אולם מן הלב היא עולה ומצמיחה בדעת האדם דעות דרכים ותפיסות שהם כמחיצות וחומות בצורות המפרידות בין האדם לבין כל השגה וידיעה אמיתית מפנימיות התורה והידיעה מהבורא ב"ה, וכך, ככל אשר נתרחק באיזה זמן מחייו חלילה מה' ב"ה, כן עולה וצומח במוחו דעות ותפיסות משונות, ובאמת בלא שהיו הפצדיקים מתמלאים ברחמים גדולים, לא היו יכולים כלל להיות בסמוך לבני האדם ודעותיהם.

ולכן יכול להיות שזכה האדם ועשה תשובה על מה שנתרחק מקיום התורה, וליבו נכנע לפני ה', אמנם בשורש החטא, שהם הדעות והתפיסות שנצמחו במוחו, על כך לא עשה תשובה, ולכן גם במידותיו יש לו נסיונות גדולים (כי משתרשים במידותיו סיגי הגאות, שהם אינם מתבטלים בדרך התשובה מיראה, ולכן פעמים שיבוא האדם למכשול אע"פ שילבו עם השי"ת, וזהו מחמת שמידותיו עדיין אינם מתוקנות, ושורש הדבר תלוי כפי שישבו אליו יתברך מתוך דרך התשובה על הדעות כאמור).

בפסח מתקנים את הדעות והיא תשובה מתוך גילוי אהבה

אבל בעבודת חודש ניסן הוא תשובה מאהבה, שבוה אנו מתקנים את מה שנשתרשה הגאות בדעתנו. כי בפסח אנו עושים תשובה על הדעות, ועל התפיסות העקומות שנשתרשו בדעתנו מתוך הגאות והריחוק מאור פניו יתברך, שתיקון הדעות הגדול הזה הנעשה בפסח הוא כהפרש בין התפיסה וההתבוננות ודרך מחשבתם של עם ישראל כאשר היו תחת טומאת מצרים, לבין ההסתכלות ודרך המחשבה שהיה בדעתם לאחר שיצאו.

וכל זה הוא על ידי שמאיר בו מהות אור התורה גם בתוכו, שהוא הפרש גדול מאד בין מה שהשיג עד עתה את אור התורה מרחוק מכח אמונתו ביסודות התורה - שמאמין בתורה ואמיתת מציאותו יתברך ובעולם הבא ושכר ועונש, שזהו אמונה במדרגת היראה כאמור, לבין מה ששיג בימי הפסח, שבא לידי כך שיאיר אור התורה בתוכו, שזוהו דרך האמונה שבמדרגת האהבה.

ובכדי שיזכה למדרגת האהבה צריך הוא לאור הפנים, שהיא הארת פנים מה' ב"ה, שזהו עצם ידיעתו יתברך, שכאשר זוכה האדם לידע ממנו יתברך, יודע ממידותיו ומטובו ורחמנותו. כי המשמעות של אור הפנים הוא היכר וידיעה אמיתית מציאות ה' ב"ה, מהשגחתו ומלכותו, כאדם המכיר את חברו בפניו ולא רק מאחוריו.

נזהר ממנה, מידת הכעס לעומתה היא כלהבה הפורצת ויוצאת מאש הגאות הטמונה בלב האדם (שערי קדושה ב, ד).

ביטול הכעס הוא על ידי החוטם שמושל ברוח אפו על ההווה לבדו

והחוטם הוא הממשיך את ה'רוח' ללבות האש' בליבו, והכל תלוי בו, אם מלבה לכל חמימות הלב אם לא. וכאשר שם את מחשבתו ודעתו על העבר, שהוא יום אתמול, או על העתיד, שהוא יום המחר, בזה משיב ומלבה את רוחו על כל חמימות ליבו, ואינו יכול לאצור את רוחו ולכובשה בלא שיעלה האש לאפו, ומזה בא לידי חרון אף וכעס שאינו יכול לכובשו.

ולכך נאמר (משלי טז, לב) "טוב ארך אפיים מגיבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר", היינו שאינו מעביר את רוחו אלא כרצונו, שהרי לוכד עיר צריך לפעול כמה וכמה תכסיסים בכדי לכבוש לעיר, אמנם משבח שלמה את המושל ברוחו שהוא במעלה יותר מלוכד עיר, כי בכדי להנצל מן הכעס צריך לכמה וכמה תכסיסים, היינו שלא ישיב וילבה את רוחו מתוך הרהור על העבר או על העתיד קודם שיש בו את אור הפנים.

כי כאשר נותן את מחשבתו על דבר שהוא מן העבר או העתיד, בזה נפרד מהאמונה, ולכן אינו יכול לזכות לעשירות, כי בעיניו העושר הוא מה שיהיה בידו בעתיד, ובה מפסיד את אור הפנים ובא לידי חשקת הממון שזהו היפך אור הפנים. אמנם כאשר ישא את עיניו על ההווה לבדו, ויכול להתחיל להשיג את ענין העשירות שמצד הקדושה, שתחילתה היא הכרת השפעים הנשפעים לו בכל שעה וכל מה שיש בידו בהווה.

ב' דרגות באמונה שהש"ת היה הווה ויהיה ושהש"ת יחד עימו בהווה

והנה העבר והעתיד וההווה יחד הוא כנגד שם הוי"ה, וההווה הוא כנגד שם אדנו"ת. והם ב' דרגות באמונה, שם הוי"ה הוא כנגד האמונה שה' ב"ה עשה עושה ויעשה לכל המעשים, והוא כנגד האות ה' ועולם הבא, היינו שמאמין בכל יסודות התורה בהתכלית והנצחיות, אמנם מדרגה זו באמונה היא מקיף לשכל האדם, היינו שאין לאדם את הכלים להכיל בדעתו את גדולת ה' ב"ה באופן שביאו אל הדבקות בתורה ודרך ה' בפועל בכל מחשבה דיבור ומעשה.

וזה מפני שהוא דבר גבוה משכל האדם, שאינו יכל לתפוס בגדולתו יתברך שהוא למעלה מן הזמן ולמעלה מן המקום, ולכך מדרגה זו היא כנגד היראה, מפני שאינו יכול לקרב זאת לשכלו, ואין בו הכלים לדבוק בה' ב"ה מתוך מדרגה זו. ולכך אין מדרגת היראה אלא כשער להכנס בעבודת ה', היינו שידע מגדולת האל ב"ה שלפניו הוא צריך לעבוד, והיא תחילת ההתבוננות המביאה אל הקרבה להש"ת, וכהאות ה' שהיא גולמית.

אמנם בכדי שיכנס בעבודת ה', צריך שיעלה למדרגת אהבה, שהיא התפשטות האות ה' להאות ה', שהוא מדרגת האמונה מתוך אהבה, וכנגד שם אדנו"ת, שהוא גילוי ה' ב"ה אל הנבראים מתוך הזמן, כלומר שצמצם את גילוי שכנתו אל הנבראים כפי דרכם, ש'מציאותם' אינו אלא בהווה, ורק את 'מחשבתם' יכולים הם ליתן על העבר והעתיד. והיא מדרגת האמונה על ההווה, שצמצם ה' ב"ה את שכנתו בתוך הזמן והמקום, בתוך הזמן כפי קביעות החודש שמקדשים החכמים, ובתוך המקום הוא בין בדי הארון בבית המקדש.

והמשמעות בזה, שה' ב"ה משגיח עליו בהווה על פרטי הפרטים בחייו, ונמצא הוא עם האדם סמוך אליו ואצלו כפי צמצום הזמן והמקום, ולכך אמרו שהנותן עינו על המחר הוא ממחוסרי אמונה, כי יש בו את האמונה במדרגת שם הוי"ה, שהוא מקיף בדעתו ורחוק מהשגתו, ואינו יכול לחיות את הש"ת בכל פרטי חייו, כי חסרה בו האמונה שכנגד שם אדנו"ת.

דרך האמונה ותכליתה שיעמוד האדם לפני ה' ב"ה ממקומו אשר הוא שם

והנה האמונה במדרגת היראה ושם הוי"ה היא כנגד יסוד ה'רוח' והחוטם כמ"ש בזהר חדש יתרו (דף לט ע"ב), והאמונה במדרגת האהבה ושם אדנו"ת היא כנגד יסוד ה'עפר'. וצריך שיקח את אמונתו במדרגת שם הוי"ה שהוא כנגד הרוח, ולא ינשב וילבה בה אלא על מקומו בהווה, שהוא כנגד שם אדנו"ת, ובה הוא מעביר ומיבש את המים הזידונים מעל הארץ 'ותראה היבשה' (בראשית א, ט), כי מגלה את האמונה כפי מדרגתו. וזהו שכתוב (בראשית ח, א) 'ויעבר רוח אלהים וישוכו המים', שהוא מלשון (אסתר ז, ט) 'וחמת המלך שככה', כי בזה מבטל הוא את הכעס וקוצר הרוח.

והמשמעות בזה, שיש באדם שפלות לידע שהעבר והעתיד אינם בידו עד שיהשב בהם ויבוא לידי חרון אף, ואת מדרגה זו שהיא כנגד היראה, והידיעה בגדולת ה' שיש בו, שידוע שהעבר והעתיד ביד ה', הם, היא כנגד ה'רוח', ואת מדרגת היראה הזו יעביר על ליבו ומקומו בהווה, וכאשר משליך את העבר והעתיד על הש"ת, נעשה בליבו מקום כנוע לפני הש"ת כפי שהוא עתה בהווה. ומדרגה זו היא כנגד שם אדנו"ת, שהוא דרך האמונה מתוך אהבה, שיוכל ממקום זה לעמוד לפני הש"ת בלא שיהיה בו ממידת הכעס, ואז מאירים פניו ופנימיותו בכל עבודתו.

ודרך זו היא החכמה האמיתית, שיש בו תום ויושר להשליך על ה' את עברו ועתידו, ואינו חפץ אלא לזכות לעמוד כעת פנים בפנים לפני הש"ת בתורה ותפילה. ועל חכמה זו נאמר (קהלת ח, א) 'חכמת אדם תאיר פניו', שמידת החכמה היא שורש מידת המלכות ושם אדנו"ת, כי על ידה עושה מקום פנוי בליבו הנקי מן הכעס, והוא המקום המוכן למשכן ה' כנגד שם אדנו"ת, וכמו שאמר הרע"א מהימנא בזהר פנחס (דף רמז ע"א) 'אבא (חכמה) יסד ברתא' (יסד וגילה לשם אדנו"ת).

כי באמת כל החכמה אינה נחשבת למעלה כלל בענין התכלית והנצחיות, רק כל יראת שמים שהוליד מחכמתו, היא העומדת לאדם להצילו מרדת שחת ולזכות לכל הטוב הצפון. וזהו שאמר רבי אלעזר בן עזריה במסכת אבות (ג, יז) שכל שחכמתו מרובה ממעשיו דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין, שהרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו, אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. כי הרוח היא רוח החוטם, וכאשר אין לו חכמה עילאה המצמיחה שרשים ויסודות בעבודת הש"ת, לא יוכל לכוון ולמשול ברוחו, וזו תנשב בחזקה עד שיבוא לידי כעס ותסתלק חכמתו ונשמתו מלהאיר בו כמו שאמרו במסכת פסחים (דף טו ע"ב), וירדו מעשיו ממדרגתם, וכמו שאמרו במסכת עירובין (דף סה ע"ב) שההבחנה על המעשים אינו ניכר כי אם בכעסו.

אמנם חכמה עילאה מצמיחה שרשים לקומת האדם באופן שלא יבוא לידי כעס, ואלו השורשים הם כללי ודרכי התפילה שלמדונו חכמים ברוח קודשם בכל פרד"ס התורה. ולכן בכדי שיוכח האדם למשול ברוחו ולזכות למדרגת החוטם והתפילה, יש לו לידע כמה וכמה תכסיסים שלמדונו הצדיקים מצוקי ארץ מתוך הדבקות הגדול שלהם בהש"ת, שכל נטיעתם שנטעו בעולם וכל תורה שלמדו והאירו לא היה אלא על ידי התפילה.

כל תקות האבות היה על תיקון החוטם שהוא שלימות קדושת המלכות

וזהו כל ענין הבטחת הקב"ה לאבות להוציא מהם מלכים, כמו שהבטיח לאברהם 'גוי וקהל גוים יהיה ממך ומלכים מחלציך יצאו' (בראשית לה, יא). וכמו שברכו האבות לבניהם, הכל הוא מכוון על מדרגה זו, היינו שיוכח למדרגת החוטם בשלימות באופן שיוכלו להשתמש במלכות לצורך שמיים ולהפנות את הבריות לישא עיניהם לשמים, ולא לבשר ודם ולא למלכות.

וזכו לכך יעקב אבינו ויוסף הצדיק ומשה ודוד המלך, שהיו משמשים במלכות בשלימות גדול מאד כמובא בזהר בראשית (דף כא ע"ב), ולא היה להם כל שייכות מצד עצמם אל המלכות. וזה הוא סוד אספקלריא המאירה, היינו שלא היה להם שום מציאות כלל מצד עצמם, וכל דבריהם הם דברי השכינה.

ועיקר החילוק בין מלך צדיק שיהיה לישראל לבין מה שהיה ריחוק במלכות ישראל, הכל היה ניכר במדרגת התפילה שהייתה שורה במדרגת המלכות שהשיגו. כי כל נברא שיש לו מלכות גדולה או קטנה, הכל אינו אלא בכדי לגלות את הבורא ולגלות את התפילה לאותם השומעים לו, וכל שאינו עושה כן, הוא מפני שחס על כבודו ונטל המלכות לעצמו, שהיא נטילת המלכות והכבוד ממנו יתברך.

וכך כל מדרגת משה וכל מה שעשה, הכל היה כפי עסק התפילה, וכל הרחמים שגילה בעולם וכל הנעימות נצח שזכינו על ידו, לא היה הכל אלא כפי עסק התפילה, וכמ"ש (דברים ט, יח) 'ואתפלל לפני ה' כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה', וכמ"ש (דברים ג, כג) 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא'.

נביאות הוא גילוי ממעלה למטה רוח הקודש הוא ממטה למעלה

וגילוי התפילה הגדול ביותר, שיהיה נגלה מדרגת התפילה לכל נברא בכל מקום אשר יהיה ובכל מדרגה אשר יהיה, נעשה על ידי דוד המלך. וזהו עיקר החילוק בין משה לדוד, שדוד הוריד את המלכות עד למטה, כלומר שגילה ונתן את חרב התפילה לכל נברא אשר יהיה. כי משה היה נחשב למלך, אך הוא בשם המושאל ולא במהות, כי משה היה בחינת מ"ה, שהוא האור המאיר למלכות, אלא שהיה משמש בכל המדרגות כהונה נביאות ומלכות, אמנם מהותו הוא במדרגה למעלה מזה, כי הוא אב לנביאים, שהוא ביטול גמור שהיה מתנבא במדרגה של אספקלריא המאירה.

אמנם במלכות לא שייך נביאות, וכמ"ש בזהר תרומה (דף קנד ע"א) שעל זה נאמר בשאול (שמואל א', י) 'הגם שאול נביאים'. והוא סוד מה שהיו נביאים לכל המלכים ולא היו מתנבאים בעצמם, וטעם הדבר הוא מפני שהנבואה היא גילוי מלמעלה למטה, אמנם מטרת ה'מלכות' היא לגלות את ה'מלך' - המאיר בה את כל מידותיו ורחמנותו וטובו וכוחו הגדול, שהוא גילוי ממטה למעלה, וזה אינו בדרך 'נביאות', אלא בדרך התפילה שהיא 'רוח הקודש'.

ומדרגת הראיה והשמיעה הם כנגד הנבואה ורוח הקודש, הראיה היא מדרגת הנביא הנקראים חוזה, והשמיעה היא מדרגת רוח הקודש, אמנם בפרטות גם ב'נבואה' ישנם לב' מדרגות אלו, ומשה אב לכולם ובמדרגת 'ראיה' כאספקלריא המאירה, וכן הוא ב'רוח הקודש' שיש בה השגת ב' מדרגות אלו, ודוד אב הוא לכל בעלי רוח הקודש.

מכח התפילה שהיא רוח הקודש חוזרים לאמונה שהיא כשמיעה וראיה

כי הנה בבית המקדש היה למדרגת הראיה כאמור, וכאשר היה בה האדם לבית ה' היה נראה לו בעיניו גדול היראה והשראת השכינה ששרתה במקדש, ועל כן היה בדבקות כראוי בדיבורי התשובה והתפילה, וזהו כנגד מדרגת ה'נבואה' שהם מחזות אלהים. אמנם התפשטות הגילוי לביתו ומקומו של כל אחד ואחד הוא סוד 'רוח הקודש', ומבית המקדש היו שואבים לרוח הקודש כמובא בירושלמי סוכה (פ"ה ה"א), וכך כאשר היו חוזרים לביתם, נמשך הגילוי למקומם. אמנם כאמור בביתם ומקומם אינו כמדרגת ה'ראיה' שבבית המקדש, אלא הוא במדרגת ה'שמיעה'. והמשמעות בזה, שבבית המקדש היה האדם מרגיש בכל מהותו שהוא בא לפני הש"ת, כמדרגת ראיה ברורה, ולכך היה מדבר

ממכת בכורות גילה את אהבתו לכל אחד מישראל בפרטות

אמנם הגילוי הגדול במכת בכורות הוא, שגילה הקב"ה מדרגה זו שהיא מידת הדין וה'צדק', ובתוקף הדין היפך הכל ל'רחמים', לפסוח על בתי המצרים, ולהבדיל עבודת כל אחד ואחד מישראל להיות לו כ'בית' ומשכן, והראה בזה גילוי אהבתו, שחפץ לשרות בתוכנו דוקא על ידי מידה זו, על אף שהיא כנגד הצמצום והדין, כי מגודל חיבתו ואהבתו לישראל הרי שהוא חפץ להיות אצלנו כאב השורה ומגלה אהבתו לבנו, והוא כנגד אור הפנים השורה בבית המקדש, וכנגד מדרגת ה'ראיה', המתפשטת להאיר בכל אחד ואחד במקומו ובביתו, כנגד ה'שמיעה'.

וזהו שהתפלל דוד (תהלים כה, ז) "פנה אלי וחניני כי יחיד ועני, אני". 'פנה אלי' היינו שיאיר בו אור הפנים. כי 'יחיד' הוא גילוי אהבת ה' אליו בפרטות, ושהוא כבן יחיד לפניו יתברך, וכנגד מדרגת האהבה, כמ"ש 'בני בכורי ישראל'. 'עני' הוא שמאיר בו אורו של משיח הנקרא עני (זכריה ט, ט), שהיא מדרגת התפילה והחוסם. וכל זה גילוי מדרגת שם אדנו"ת הנקראת 'אני', שהוא גילוי מדרגת 'אני ולא מלאך'.

ותחילה האירה בהם מדרגת האמונה מתוך גילוי אהבתו יתברך לכלל ישראל, שהוא טעם התורה והמצוה מרחוק ובדרך היראה כאמור, מפני שהיא הארת האמונה שכנגד גילוי שם הוי"ה בדעת האדם, שהוא הידיעה מגדולת ה' ורוממותו, שהוא היה הווה ויהיה, עשה עושה ויעשה לכל המעשים, ומושל בכל יסודות הטבע להיות כרצונו בפרטי פרטות, וזו ומפרנס לכל הברואים, שזהו דבר שאין שכל האדם יכול לקרב אל דעתו באיזו דרך יוכל להתקרב ולהראות ולעמוד לפניו (ועל ידי המכות אשר הפליא הקב"ה במצרים, ולישראל היה אור במושבותם פעם אחר פעם, יכלו להאמין ולהסכים בליבם שאוהב הקב"ה לישראל יש לו רצון בהם לקרבם אליו).

אמנם ממכת בכורות גילה הקב"ה את מידת המלכות הנקראת 'אני', שמצד אחד היא מידת הדין והצדק, אלא שרק בה שייך שתהיה התפשטות השכינה לשרות בישראל, שהוא כנגד שם אדנו"ת העולה בפי כל אחד מישראל (ולכן בליל פסח יש לכל הדקדוק בעשיית המצוות והזמנים, כי זהו כנגד הדין). כי בפסח יש התגרות עומה על החיצונים על האורות הגדולים הנשפעים לישראל, וכמו שדרש בעל ההגדה 'במורא גדול, זה גילוי שכינה', ועל ידי מצוות היום והיריחוק מן החמץ והכעס, ניצולים מהם ונדבקים באור ה' בה).

בפסח יש מקום לצד הדין ואומנם כולו רצוף אהבה

והטעם ששם אדנו"ת הוא צד הדין, מפני שעל ידו הוא התפשטות גילוי הש"ת בעצמו ממש לענין המקום ולענין הזמן, והוא מידת הדין וצמצום שיגלה הש"ת את כבודו מבין בדי הארון בקודש הקדשים. ולכן כאשר נעשה גילוי זה, יש לנבאר להכיר בו ולכבדו, שהוא הכבוד והפאר והיראה בבית המקדש.

אמנם עצם מהות גילוי זה רצוף אהבה, שכל הרצון והמחשבה במטרת ותכלית גילוי זה הוא בכדי לגלות את האהבה. וכך הוא ענין פסח, שכל הדקדוק והיראה בעשיית המצוות הוא רק מגודל הפלא והיראה הגדולה על שיוורת השכינה ממש לשרות בישראל, אמנם כל הרצון והתכלית בגילוי זה רצוף אהבה, והוא טעם החשיבות הגדולה שצריך כל אחד ואחד להראות כאילו הוא יצא ממצרים, הכל בכדי לגלות את הרצון והמחשבה של ה' ב"ה בכל הגילוי של ליל הסדר, שכולו מצד האהבה. ולכן תחילת הפסח הוא מצד הדין, שהוא ביעור הרע בדקדוק גדול ביותר, שכל זה הוא כנגד חודש תשרי הכלול בפסח. שבתשרי אנו מחפשים אחר הרע לבערו, ובפסח מחפשים אחר החמץ לבערו שפנימיותו הוא חמץ המוחין, והם הדעות הפגומות שיש לאדם על התורה ועל הש"ת, ונדמה לו שכל החביבות וגילוי גודל האהבה לישראל בפסח אינו אלא על כלל ישראל בכללותו, וסובר שאינו נחשב לפניו יתברך אלא כחלק קטן מכללות ישראל, אמנם במכת בכורות גילה הקב"ה את השגחתו ואהבתו ורצונו להושיע ולקרב כל אחד ואחד מישראל.

כי בהתגלות הש"ת במכת בכורות, ביטל והכניע את גאות מצרים ואיליהם (מכילתא בא, מס' דפסחא ז), ומחמת גודל היות הנשפע בליל פסח, נכנעו הקליפות וכל כוחות הטומאה מאוד, ונעשה ביטול לעבודה זרה, ואין להם את היכולת להחטיא לישראל אלא בענין הגאות. אמנם מאחר שאין בידנו כל שאור או חמץ, גם בזה אין להם אחיזה, ולכן נאחזים הם בענין הכעס וההקפדה, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות דעות ב, ג) כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, וכמובא במסכת שבת (דף קה ע"ב) שכך הוא דרכו של יצר הרע, היום אומר לך עשה כך, ולמחר אומר לך עבוד עבודה זרה והולך ועובד, ואמרו במסכת ברכות (דף כט ע"ב) לא תרתח ולא תחטא. כי בפסח בפרטות, אין דרך להיצה"ר ליקח מן הקדושה הנשפעת ביום זה אלא על ידי שיביאו חלילה להקפדה יתרה.

ובכדי שישגי האדם את הקרבה למדרגה זו, ושיהיה בעיניו גם הוא לבדו נחשב לפני הש"ת, הוא על ידי ביטול מידת הכעס שיש לו בפנימיותו ליבו על הש"ת על שכביכול אינו מושיעו בכל עניניו במודיין כפי רצונו. כי בכדי לזכות לאור המאיר בפסח צריך לביטול הכעס, ולכן יש התגרות גדול בכל ענין הביעור והנקיון מכל רושם של חמץ, הכל בכדי להביא את האדם חלילה לידי כעס, וזהו מפני שמה יצה"ר את האדם להיטפל בקפדות על נקיון הבית בחיצוניות ובחומרות גדולות, ולבוא לידי חרון אף על ענין הידור בעלמא, וכל זה על מנת שיפסד ממנו נקיון הלב מן הכעס, ושלא יבוא לידי דרך התשובה על הדעות, שבכל זה באמת יוכל לזכות למדרגת 'בית', שהוא גילוי שם אדנו"ת מתוך רחמים ואהבה, שגילוי מעין זה אינו שייך אלא בהתפשטות מבית המקדש, או בליל פסח בכל אחד ואחד מבתי ישראל, שמתגלה אור פניו יתברך לכל ישראל במושבותם.

לפניו בדקדוק ואמונה שלימה בתפילה ובשיח דבריו לפני ה' ב"ה כמדבר לנוכח, וכאשר היו חורים לביתם היו יכולים להתפלל כמו שעבדו והתפללו בבית המקדש, כי היו נושאים את מחשבתם וליבם לבית המקדש, ולשם הייתה מכוונת הרוח וההבל היוצא מפיהם, וידעו והשיגו האמונה שהיא סוד 'רוח הקודש', שהיה האדם יודע שכאשר הוא פותח את פיו בתפילה מתפשטת רוח קדושה מבית המקדש למקומו אשר הוא שם, ושורה עליו כמבית המקדש ממש, אלא שהוא במדרגה של 'שמיעה' ולא 'ראיה'.

וענין ה'שמיעה' הוא, שעל ידי אמונה זו הוא זוכה לתפילה שהיא 'רוח הקודש', כלומר שבא עד מדרגה שעל אף שאינו רואה בגילוי השכינה כבבית המקדש, בכל זאת שומע הוא את דברי תפילתו ושיח דבריו לפני הש"ת, ויודע שהם דברי הש"ת הנותן בפיו דברים לפייס לו יתברך ולדבקה בו, והוא כאחד עם רוח הקודש, כי מדבר מכוחו, והיא רוח קדושה המשיבת אל הש"ת, שהיא המדברת מפיו, ומזה שבים ע"י מדרגת החוסם אל השמיעה והראיה.

ודוד הוא שהשיג זאת בשלימות. כי כפי שהיה משה אב לכל הנביאים, כי היה בא לפני הש"ת כמשכן והיה הקול מדבר אליו, שהמשמעות בזה שהיה משיג את הנבואה ודברי ה' כידועה ממש, והיה כאחד עם דברי הנבואה באספקלריא המאירה, ולא הייתה עליו כתוספת על דעתו, כך היה דוד המלך אב לכל בעלי רוח הקודש, כי היה אחד עם הרוח הקודש שהייתה מדברת מפיו בתפילה, וכמובא כל זה בזוהר פנחס (דף רכג ע"א).

והנה סוד החוסם ורוח הקודש הוא כנגד גן עדן וענין הריח שהנשמה נהנית ממנו, וכל טובות נצחיות אלו כלולות כולם בתפילה. וזהו כאשר יש לאדם דרך בתפילה, שכאמור הוא על ידי ה'רוח', כי בכדי לבוא למדרגה של תפילה צריך לזכות לביטול הכעס כאמור, וזה אינו אלא על ידי 'רוח הקודש', שפירושו שמכוון את רוחו להשיב על הלב ולעורר וללכות את חמימות ליבו אל המכוון האמיתי לבדו, ובזה יוכל להוציא מפיו דיבורים הנובעים מ'רוח הקודש', שהם דיבורי תפילה כרצונו יתברך.

כי הנה חושב האדם שהוא רוצה דבר אחד והש"ת רוצה דבר אחר, וצריך הוא לפייסו שיתרצה אל רצונו, ועל כן ליבו חלוק בתפילתו. אמנם כאשר מאיר בו רוח נכון, כמ"ש (תהלים נא, יב) "ורוח נכון חדש בקרבי", כל דברי תפילתו הם ל'רוח הקודש' המכוונים בתכלית לרצונו יתברך, ובזה נעשה ליבו אחד בתפילה, ואינו כמו שכתוב (הושע י, ב) "חלק ליבם עתה יאשמו".

תחילה האיר בישראל האמונה בדרך היראה ואח"כ בדרך האהבה

ובמצרים ראו ישראל תחילה את גילוי שם הוי"ה, שהיה זה בכדי לחקוק בליבם את האמונה במידת היראה, שייכרו וידעו מגדולתו יתברך שהוא המושל בכל ועשה עושה ויעשה לכל המעשים. ועל אף שנתגלה בזה גם אהבתו יתברך אליהם, לא נעשה ענין זה אלא בכללות, שהיו מכירים באהבתו לכל ישראל, אמנם עיקר הגילוי עד אז היה במידת היראה.

ותחילה לא היה הגילוי אלא על כל ישראל בכללות, מפני שבפרטות עמדו עדיין בכור הצירוף והבירור מי יזכה לצאת ממצרים, שכל מי שהיה שקוע בתאוות מצרים שהיו דבוקים ואחוזים באלילי ממונם וכוחם ועוצם ידם, שהוא היפך אור הפנים כאמור, נכלל במכת חושך ומת במצרים כמובא במכילתא (בא, מס' דפסחא יב). אמנם מי שהיה לו את הדבקות במשה שהוא 'אנפי שכינתא', זכה לאור הפנים וסרה ממנו הדאגה והתלות בממונו, ונמשך בו אריכות אפיים, ולכן לא נגע בו החושך ולא נספה במכה זו.

וכל זה הוא כנגד האות ה' שעדיין לא נתפשטה להיות כהאות ה'. כי הנה האות ה' היא כנגד מדרגת בית, שהמשמעות בזה, שיש אדם את הדבקות בה' ב"ה בפרטות, כי האות ה' היא כנגד שם אדנו"ת שהוא ההיכל והבית לאור היראה הגדולה המקיפה על שכל האדם, שבה ועל ידה מבין ומשיג שה' ב"ה למעלה מהזמן והמקום. ובמכת בכורות גילה הקב"ה מדרגה זו לכל אחד ואחד בפרטות, היינו שידע כל אחד ואחד בעצמו שה' ב"ה מכיר וחפץ בעבודתו, ושבזה זוכה הוא שיהיה גופו מקום להשראת השכינה, מתוך הדבקות והאהבה שראו קודם לכן בכללות על כל ישראל כאשר גילה גודל חיבתו ואהבתו לישראל בכל דבריו אל פרעה להוציאם ממצרים, ובכל המכות והמסות והאזות והמופתים הגדולים, וכעת במכת בכורות הראה שהיה גילוי אהבה זו אל כל אחד ואחד בפרטות, שכל אחד ואחד הוא בעיניו כבן יחיד, כמ"ש (שמות ד, כב) "בני בכורי ישראל".

והנה מדרגה זו נקראת 'אני', שהיא סוד שם אדנו"ת, וכמו שדרש בעל ההגדה 'אני ולא אני ולא מלאך', ומדרגה זו היא בית דינו של ה' ב"ה, ובה דן הקב"ה את העולם כולו. ולכן היא מידת הדין והיראה. אמנם דוקא בה הוא גילוי האהבה לישראל, כי מידה זו נקראת 'צדק', וכאשר ניתן השרות לדון, אין מי שיכול לעמוד בפני מידת הדין, וכמ"ש (תהלים קמג, ב) "כי לא יצדק לפניך כל חי", ובכך מדמה האדם בדעתו שאינו יכול לעמוד לפני ה' ב"ה מתוך מדרגתו האמיתית, שהיא כנגד מדרגת 'בית', ומדמה שאין בעבודתו את המדרגה הנקראת 'היכל' לאור ה' ב"ה, ולכן זהו כנגד היראה.